

*кандидат педагогічних наук,
доцент загальноуніверситетської
кафедри світової літератури
та культури імені професора
О.В. Мішукова
Херсонського державного
університету*

І. Філонцева

*магістрант факультету
іноземної філології
Херсонського державного
університету*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНО-АРХЕТИПІЧНОГО КОМПЛЕКСУ «НОЇВ КОВЧЕГ» У ПОЕТИЦІ АНТИМІФУ РОМАНУ ДЖ. БАРНСА «ІСТОРІЯ СВІТУ В 10 1/2 РОЗДІЛАХ»

Вагомою складовою частиною сучасного літературного процесу є прагнення митців долучитись до першоджерел художньої свідомості людства, способів архаїчного мислення, універсалізму світобачення часів живого міфотворення. У дзеркалі «першообразу» сучасна література прагне побачити своє сьогодення, відшукати зв'язок часів. Серед базових категорій сучасної гуманітарної науки таку роль відіграє архетип (К. Юнг). Архетип є предметом інтересу низки наукових дисциплін, серед яких – психологія, культурологія, соціологія, мистецтвознавство, літературознавство.

Однією з найважливіших тенденцій сучасного літературного процесу є використання архетипічних структур у художній творчості. Зорієнтованість на пошуки архетипів у сучасному романі пов'язана з кризою раціоналізму, прагненням «вийти за межі» конкретного історичного часу та довести існування вічного, незмінного в несвідомих сферах людської психіки, що зароджуються в праісторії та повторюються в її перебігу у вигляді архетипічних ситуацій, станів, образів, мотивів.

Серед найбільш відомих і найчастіше вживаних митцями старозаповітних образів є образи Потопу, Ковчегу та Ноя, які створюють цілісну архетипічну структуру. Н. Фрай вважав Біблію «граматикою літературних архетипів» [15]. Основні аспекти цієї теми знайшли висвітлення в працях С. Аверінцева, Дж. Барта, М. Еліаде, Дж. Кемпбелла, К. Леві-Стросса, Ю. Лотмана, С. Мелетинського, В. Проппа, Н. Фрая. Категорії «архетип» присвятили роботи Ю. Антонян, Л. Белехова, М. Бодкін, А. Большакова, О. Галсанова, Е. Колчева, В. Мусій, Н. Моніна, С. Рязанова, А. Фаустов та інші сучасні дослідники. Творчість Дж. Барнса в контексті проблем постмодернізму вивчали Н. Владимірова, В. Дьомін, М. Жук, Д. Затонський, О. Нагорна та інші автори.

Серед актуальних аспектів, що залишаються відкритими для наукового дослідження, варто назвати художні моделі рецепції та вектори інтерпретації ціннісно-архетипічного комплексу (далі – ЦАК) «Ноїв ковчег» у постмодерністському дискурсі сучасного європейського роману. Саме ці аспекти визначають актуальність обраної теми та ареал наукового пошуку роботи. Предметом статті є трансформація змісту й структури ціннісно-архетипічного комплексу «Ноїв ковчег» у поетиці антиміфу роману Дж. Барнса «Історія світу в 10 1/2 розділах».

У сучасному науковому тлумаченні категорія «архетип» була введена швейцарським ученим К. Юнгом у статті «Інстинкт та несвідоме» (1919 р.). К. Юнг визначав архетип як базисний образ, навколо якого генерується зміст несвідомого, проте сам образ не має певного змісту, це своєрідна «кристалічна решітка», що визначає стереометричну структуру, проте не форму кристалу; архетип – це «несвідомий зміст», який проявляється лише тоді, коли отримує фарби індивідуальної свідомості, насамперед у творчості [17, с. 180].

К. Юнг розглядав поняття «архетип» у межах європейської культури, спираючись на образи Біблії, і це органічно пов'язує категорію архетипу з історико-культурним та літературним контекстом, у тому числі й сучасним. Архетип являє собою першообраз, що містить досвідомі, глибинні, незмінні установки, які формують певну духовну матрицю, що містить уявлення про світ, місце людини в цьому світі, аксіологічні аспекти буття, форми й способи пізнання навколишньої реальності.

А. Фаустов зазначає: «Архетип є пустим і невидимим. Він конкретизується та візуалізується у свідомості залежно від того, у який історико-культурний і біографічний контекст потрапляє» [14, с. 24]. Архетип, що містить у собі образ несвідомого, може бути адекватно інтерпретований лише засобами нелінійної логіки міфу. Нерозривність архетипу й міфу відзначається всіма дослідниками. Міф як форма існування архетипу є тим ядром, первинною клітиною, із чого розвивається вся подальша література, яка повертається на певному колі до своїх першоджерел [15, с. 27–28]. Функцію «передтексту» виконує також біблійний міф про Ноїв ковчег.

Учені розводять поняття архетипу як «колективного позасвідомого» та архетипічного образу як «усвідомленого втілення імплікаційних ознак архетипу у творенні текстового конструкту» [3, с. 9]. Л. Белехова зауважує: «Архетипний образ набуває матеріальних обрисів, ословлювання на чарівній землі поезії» [3, с. 9]. Архетипічні образи й мотиви, як вважає А. Фаустов, – це «варіації на тему архетипу», що найбільш інтенсивно проявляються в міфах, сновидіннях, літературній творчості, граничних і кризових станах суб'єкта [14, с. 24].

Семантичне ядро архетипічного образу утворюється в процесі переходу позасвідомого архетипу у вербальні форми за допомогою метафор. К. Юнг зазначав, що основна функція метафор полягає у вербалізації архетипів. Завдяки контексту метафора розкриває архетипічний «першообраз», вбудовуючись у цілісну художню структуру тексту. Проявлення архетипу в словесній образності відбувається через мотиви, символи, міфологеми тощо. Термін «міфологема», уведений К. Юнгом та К. Керенї, має амбівалентну природу: це і власне міфи, і міфологічний матеріал для «нової творчості», що здатний до трансформації. Прикладом є міфологеми Першої людини, Світлого Дерева, Потопу (ширше – загибелі людства та порятунку обраних) тощо [7, с. 13].

У сучасній гуманітарній науці термін «архетип» застосовується більш широко, на позначення найбільш загальних, фундаментальних і загальнолюдських міфологічних мотивів, первісних схем уявлень, що лежать в основі будь-яких художніх, у тому числі міфопоетичних, структур (А. Фаустов) [14, с. 122], наприклад, «Ноева ковчег». У сучасному літературознавчому дискурсі поширилось коло конотацій терміна «архетип». А. Большакова тлумачить архетип як «матрицю-константу», яка структурує процес сприйняття художнього твору, до якого вона включена [4, с. 170–171]. Суттєвими для засад нашої роботи є положення про здатність архетипу контролювати й утримувати певне універсальне семантичне коло, що набуває різних значень в образній матерії твору (Ю. Антонян) [1, с. 153]. Ми поділяємо думку А. Большакової про те, що літературний архетип – це «наскрізна модель», яка, попри її здатність до зовнішніх змін, таїть у собі незмінне ціннісно-сміслове ядро. Одними з основних властивостей літературного архетипу, на думку вченого, є його типологічна стійкість і високий ступінь узагальнення [4, с. 171]. Незважаючи на численні розбіжності в трактуванні категорії архетипу, науковці виокремлюють константні ознаки: 1) універсальність; 2) позарациональність; 3) повторюваність; 4) символічність; 5) інваріантність; 6) міфогенність (міф є логікою та формою реалізації архетипу) [12, с. 249].

Кількість архетипів, на переконання К. Юнга, є незліченною. Учений виділив головні та дав їм різні імена, умовно поділивши на універсальні архетипи («архетипи душі»), такі як Его, Самість, Тінь, Персона, Аніма, Анімус, та ті, що можуть виявлятися в одній людині й бути абсолютно чужими іншим («архетипи духу»), такі як Мудрець, Мати, Дитя, Шахрай, Герой, Демон. Нерідко архетипи зливаються, мають бінарний характер, породжують новий образ.

Серед небагатьох описаних архетипів К. Юнг виокремлює архетип Старого Мудреця [17, с. 329]. Характеризуючи цей архетип, К. Юнг долучає образи богів античної міфології. Старий Мудрець відповідає образу першопредка та бога свого народу – Сатурна. А за ознакою геніальності й духовної сили дорівнює Урану, найдавнішому образу обожнювання Неба. До сатурнівських рис належать такі його якості, як концентрація та цілеспрямованість зусиль, обачливість, здатність осмислити минуле [17, с. 329]. Архетип Старого Мудреця проявляється також в образі старозавітного Ноя.

У міфології, за спостереженнями вчених, архетипічний образ Старого Мудреця набуває значень Бога, мудрого царя, прабатька, героя, спасителя світу, подорожнього (Дж. Кемпбелл, Н. Фрай, М. Еліаде, С. Мелетинський, В. Пропп та інші автори). Зміст і структуру подорожі героя всебічно було досліджено Дж. Кемпбеллом. Учений наголошує на тому, що більшість оповідей про героїчну подорож героя мають загальну сюжетну структуру, яку він назвав мономіфом [8, с. 12]. Центральним персонажем такого мономіфу постає архетипічний герой-подорожній, який у «тисячах облич» присутній у багатьох світових фольклорно-міфологічних, релігійних і художніх системах, а структура його місії характеризується як низка онтологічних випробувань [8, с. 12–27]. Основу міфу складає обряд ініціації, фрагменти якого зберегли казка та міф.

Архетипи шляху/плавання та героя-подорожнього конкретизуються в універсальній структурі міфу (за М. Еліаде), куди включені елементи, які складатимуть аспекти нашого подальшого аналізу міфопоетичних структур, зокрема й ЦАК «Ноїв ковчег»: 1) історія подвигів героя та надприродних постатей; 2) оповідь постає як абсолютно правдива щодо реального світу й сакральна як результат діяння надприродних сил; 3) міф завжди розповідає про «створення», міф складає парадигму всіх значущих актів людської поведінки; 4) через міф людина пізнає «походження» речей; 5) міф «проживається» аудиторією як ціннісна структура [16, с. 23–25]. Архетип Старого Мудреця актуалізується в структурі мономіфу про врятований світ (зокрема, і в міфі про Ноїв ковчег).

Складна структура міфу, багатокомпонентність мотивів та образів, через які проявляється семантика архетипу, веде нас до думки про комплексний характер архетипічних структур, що мають універсальне аксіологічне значення (зокрема, і міф про «Ноїв ковчег»). Як інструмент літературознавчого дослідження ми використовуємо термін «ціннісно-архетипічний комплекс» (запропонований Н. Перуновою), що визначається як символічні базові структури, що зберігаються в колективній пам'яті та послідовно відтворюються протягом історичного шляху народу [13, с. 7]. Ми поділяємо думку, що «абсолютною цінністю» постає прагнення подолати розрив між людьми, людиною та природою, людиною та Космосом за допомогою духовної праці [13, с. 45].

У старозавітних текстах історія праотця Ноя актуалізує архетипічну ідею спасіння через метафорику біблійного міфу. Колізія міфу накладається на реальний предметно-почуттєвий контекст, тому архетип стає добре зрозумілим читачеві. Значеннєву структуру образу «Ноїв ковчег» формує стале коло мотивів, які утворюють семантичне ядро архетипічного комплексу «Ноїв ковчег». Такими є мотиви Старого Мудреця (К. Юнг) [17, с. 329], відданості Богу, мотиви спасіння, потопу, жертвних тварин, голубки, ковчег, синів Ноя, мотив гори (Арабат), «усіяної тварі по парі», поділу на «чистих» і «нечистих» тощо.

Міф про Ноїв ковчег із його розгалуженою системою мотивів є архетипічним комплексом, що має універсальне аксіологічне значення. Аксіологічним показником у творі є оцінка (автора, оповідача, героя). З огляду на ціннісний модус образу «Ноїв ковчег» розглядатимемо його як ціннісно-архетипічний комплекс [13, с. 7]. Під мотивом розуміють «найпростішу оповідну одиницю сюжету», «стійкий смисловий елемент» (О. Веселовський), «функціональний елемент» (В. Пропп) «деякий мікросюжет, що має предикат (дію)» (Є. Мелетинський) [11, с. 54].

Найбільш давнім учені вважають мотив про створення світу загалом або його частин, елементів [11, с. 16]. Найдавнішим персонажем є першопродок, який виконує функції так званого культурного героя або деміурга [11, с. 16]. Архетип Ноя містить ознаки такого героя – рятівника світу, мандрівника. Обраний Богом Ной потерпає у випробуваннях Потопу та, здійснивши місію, «народжується» із черева ковчегу спасителем людства.

Роман англійського письменника Дж. Барнса «Історія світу в 10 ½ розділах» (1989 р.) є зразком постмодерністської стратегії звернення до міфу, зокрема й інтерпретації ЦАК «Ноїв ковчег». На думку постмодерністів, історія – це не те, що було, а «те, що розповіли історики» [2, с. 307]. Таке розуміння історії посиляється на принципи постмодернізму: «світ як текст» (Р. Барт), «недовіра до метанарративів» (Ж.-Ф. Ліотар), зневага до авторитетів, сумнів, іронія (Д. Затонський). Титульний концепт твору «історія» розгортає хронотоп роману від витоків цивілізації («Ноїв ковчег»), охоплює час «післяпотопної» доби людства до Чорнобильської катастрофи, тобто від хаосу Потопу до катастрофи Вибуху.

Катастрофа постає не лише як ключовий концепт історії, а й, на думку Дж. Барнса, як джерело світового мистецтва [2, с. 307]. Серед розпорошених у часі та просторі актів людської трагедії домінують такі константи цивілізації, як самовладність, жорстокість, абсурд, самосуд, моральний занепад. Що в такому разі може бути первинною моделлю цієї циклічної, перманентної кораблетроші? Де та «ідеальна матриця», яку в мільйонних копіях продовжує множити світова історія? Постмодерніст Дж. Барнс відповідає в деструктивному модусі соціальної антиутопії.

Письменник відтворює міфологічний першообраз, враховуючи непоборні вади нашої цивілізації та циклічність такого існування як екзистенційної безвиході. Адекватним способом відтворення першооснов такої цивілізації стає регресивна екстраполяція ознак сучасного світу в первісний онтологічний міф. Так виникає гротескна, перевернута реконструкція міфу про Ноїв ковчег. У відтвореному міфологічному образі-реконструкті ми з легкістю знаходимо маркери сучасного суспільства, його звичаї й пріоритети. Це, за слушною думкою дослідників твору, – «модель суспільства з капітаном-тираном на чолі» [5, с. 146].

Дж. Барнс вводить міф про «Ноїв ковчег» у хронотоп роману з протилежним знаком – не як образ корабля-спасіння, а як образ корабля-катастрофи [6, с. 161]. Автор створює абсурдно-карнавальний варіант історії, яка, на відміну від карнавалу народної сміхової культури (М. Бахтін), має риси трагічного карнавалу (С. Аверінцев). Таким чином міф про Ноя в романі Дж. Барнса перетворюється на антиміф. Поділяючи ідеї Є. Мелетинського, охарактеризуємо особливості процесу трансформації міфу в антиміф у Дж. Барнса:

– на відміну від суперсоціального, гармонізуючого давнього міфу, у ХХ ст. автор відображає трагедію соціального відчуження та самотності індивіда; Ной Дж. Барнса вже не спаситель світу, а «шкипер в п'яном оцепененні» [2, с. 25]: «*How could a drunkard possibly be chosen by God?*» [18, с. 54];

– у міфі герої проходять серію випробувань, моделлю яких є обряд ініціації; у романі Дж. Барнса герої також проходять своєрідні випробування, проте не можуть їх витримати, зазнають фіаско [10, с. 421];

– на відміну від давнього міфу, у міфотворчості письменників ХХ ст. виявляється хоча б часткове перетворення на антиміф [10, с. 421]. Історія Ноя в романі Дж. Барнса переказана в поезії антиміфу;

– міф повертає до почуття гармонії із суспільством і Космосом. Натомість література ХХ ст., відобразивши реальність, перетворила його на антиміф [10, с. 421]. Саме наша історія, суспільство постає моделлю для створення антиміфу в романі Дж. Барнса «Історія світу в 10 ½ розділах».

Підходи до розуміння природи антиміфу знаходимо ще в роботах Н. Фрая, Дж. Кемпбелла та інших учених. Якщо основу міфу складає шлях героя через ініціацію до його нового духовного щабля, то руйнація такого героїчного ядра через брутальну бездіяльність, невиконання місії веде до деконструкції міфу, до розриву людини з Богом, Істиною, Благотворенням – вищими цінностями людства.

За концепцією структураліста К. Леві-Стросса [9, с. 110–112], міф є суб'єктом мови та реалізується через триаду «суб'єкт – предикат – об'єкт». Постмодерніст Дж. Барнс також розуміє «світ як текст». Відомо, що відсутність предикату веде до руйнації міфу як суб'єкта мови, і це відтворюється як катастрофа «світу-тексту» в постмодерністському романі. Дж. Барнс осмислює соціальний занепад як процес деконструкції «тексту» історії. Така модель, текстогенна за своєю природою («історія, якою б вона була, якби...»), містить симулятивні наративні інстанції – хибних «свідків» та «істориків», чия версія претендує на істинність. Такими «скрипторами історії» в романі Дж. Барнса постають личинки хробака червиці, нащадки першого «безбілетника» на Ноевому ковчегу. У їх сприйнятті ковчег спасіння перетворено на в'язницю: «*It wasn't a nature reserve, that Ark of ours; at times it was more like a prison ship*» [18, с. 17].

Міф та антиміф утворюють системні бінарні опозиції, що веде до розкриття архетипу. Ціннісний аспект міфу деформується через гротескний наративний модус, що перевертає «верх» і «низ» тексту, перетворюючи його із сакрального на профанний. Червиця є природним шкідником дерева, а отже, і ковчегу; на метафоричному рівні – руйнівником міфу, деструктивним началом антиутопії. У дусі такої логіки Дж. Барнс вибудовує гротескно-парадоксальну історію світу з апіорними рисами жорстокості, нищості, самоуправства, абсурду: «*An atmosphere of paranoia and terror held sway on that Ark of Noah's*» [18, с. 43–44].

Хронотоп роману Дж. Барнса – колажно-фрагментарний, хаотичний, нелінійний. Водночас повторюваність катастрофи набуває значень замкнутого кола людського існування. У такій циклізації жорстокості й абсурду проступають риси антиміфу. Мета «Історії світу в 10 ½ розділах» полягає в тому, щоб способом гротескного перевертання значень міфу спонукати читача не сприймати «готові» та «чийсь» істини, а сумніватись і шукати власний шлях до розуміння історії, істини.

У романі Дж. Барнса міфологічний герой-спаситель Ной перетворюється на свого двійника-антипода, трікстера. Бінарна опозиція герой/антигерой має міфологічне коріння. Є. Мелетинський зауважує: «У найдавнішому архетипі героя <...> були обидва ці варіанти: два брати (позитивний і негативний, розумний і дурний) або подвійна природа в одній персоні» [11, с. 117]. Зміна знаку героя відбувається на архетипічному рівні. Характеризуючи анти-Ноя, звернемось до юнгіанських характеристик особистості.

У розділі «Безбілетник» Ной показаний в оцінці червиці, по-перше, бездіяльним, безсоромним, безрозсудним, що десемантизує архетип «Самість» біблейського Ноя. По-друге, анти-Ной є байдужим до оточення, жадібним, заздрисним, що змінює код архетипу героя «Персона». По-третє, ганебні риси «допотопного світу», яких анти-Ной не зрікається, демонстративно виведені назовні (архетип «Тінь»). Він пристрасний до пияцтва, розпусти; не покинувши світ гріха, він передав його в спадок своїм нащадкам. Ной в антиутопії Дж. Барнса показаний як повсякчасно п'яний шкіпер: «*As for his drinking: to tell you the truth, it was the Voyage that tipped him over the edge... A depressing yet predictable case of alcoholic degeneration, I'm afraid*» [18, с. 55].

Анти-Ноя легко впізнати в поведінці його нащадків, його інтертекстуальних двійників, які з'являються протягом усієї «Історії світу в 10 ½ розділах». М. Жук справедливо зазначає: «Усі інші персонажі наступних розділів є нащадками Ноя та так чи інакше наділяються рисами особистості свого символічного прабатька: егоїзмом (Грег), релігійним фанатизмом (Аманда Фергюссон, Спайк Іглер), жорстокістю (моряки з плоту «Медуза»), жадібністю (голови урядів, які не схотіли приймати у своїй країні євреїв, які були депортовані з фашистської Німеччини)» [7, с. 160–161]. Хробак засвідчує спадкову цілісність народу, що має хибні гени прашура Ноя: «*But then, of course, you all have Noah's genes*» [18, с. 48].

В образі анти-Ноя проявляється «трікстерне», «демонічне» начало. Є. Мелетинський пише: «Трікстер <...> вчиняє злі, підступні витівки, що порушують космічний і соціальний порядок» [11, с. 123]. У розділі «Безбілетник» Ной порушує священну заборону на пролиття крові, на власний розсуд поділяє на «чистих» і «нечистих», потурає заповіт «усіяякої тварі по парі» («формула» майбутнього життя). Ной, за поданням хробака, є не виконавцем Божого задуму, а швидше тим, хто його спростовує: «*Noah discovered the principle of intoxication by watching a goat get drunk on fermented grapes. What a brazen attempt to shift responsibility on to the animals... Blame someone else, that's always your first instinct. And if you can't blame someone else, then start claiming the problem isn't a problem anyway. Rewrite the rules, shift the goalposts. <...> How could a drunkard possibly be chosen by God?*» [18, с. 54].

Отже, образ Ноя в постмодерністському романі Дж. Барнса прописаний у поетиці антиміфу, що постає як «матриця» константи сучасної цивілізації з її жорстокими засадами. Зміна знаку героя відбувається через деконструкцію архетипічних ознак персонажу. Роман-катастрофа реалізує свою ідею на рівні руйнації міфу як суб'єкта мови. За відсутністю предиката (дії спасіння, світотворення) міф у романі Дж. Барнса набуває поетологічних маркерів антиміфу, що відображається засобами гротескно-карнавальної поетики.

Література:

1. Антонян Ю. Основные признаки архетипа / Ю. Антонян // Общество и право. – 2007. – № 3(17) – С. 152–158.
2. Барнс Дж. История мира в 10 ½ главах / Дж. Барнс ; пер. с англ. В. Бабкова. – М. : Иностранная литература ; Б.С.Г.-пресс, 2001. – 400 с.
3. Белехова Л. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії) / Л. Белехова // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – 2015. – № 3. – С. 6–16.
4. Большакова А. Литературный архетип / А. Большакова // Литературная учёба. – 2001. – № 6. – С. 169–173.
5. Владимирова Н. Семиотика корабля и его моделирующие свойства в романах Уильяма Голдинга, Джулиана Барнса, Грегори Норминтона / Н. Владимирова, Е. Нагорная // Вестник Балтийского федерального университета имени И. Канта. – 2013. – Вып. 8. – С. 146–150.
6. Жук М. Концепция человеческого бытия в романе Джулиана Барнса «История мира в 10 1/2 главах» / М. Жук // Знание. Понимание. Умение. – 2009. – № 3. – С. 159–163.
7. Кереньи К. Введение в сущность мифологии / К. Кереньи, К. Юнг // Юнг К. Душа и миф: шесть архетипов / К. Юнг. – пер. с англ. – К. : Порт-Рояль ; М. : Совершенство, 1997. – 384 с.
8. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой / Дж. Кэмпбелл ; пер. с англ. А. Хомика. – М. : Рефл-бук, 1997. – 384 с.
9. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс ; пер. с фран. под ред. и с примеч. Вяч. Иванова. – М. : Наука, 1985. – 536 с.
10. Мелетинский Е. Миф и двадцатый век / Е. Мелетинский // Мелетинский Е. Избранные статьи. Воспоминания / Е. Мелетинский ; отв. ред. Е. Ноник. – М. : Российский гос. гуманитар. ун-т, 1998. – С. 419–428.
11. Мелетинский Е. О литературных архетипах / Е. Мелетинский. – М. : Российский гос. гуманитар. ун-т, 1994. – 136 с.
12. Моница Н. Культурный архетип: современные подходы к осмыслению феномена / Н. Моница // Мир науки, культуры, образования. – 2010. – № 6-2. – С. 248–249.

13. Перунова Н. Ценностно-архетипический комплекс: структура и типология : [монография] / Н. Перунова. – М. : Директ-Медиа, 2013. – 184 с.
14. Фаустов А. Архетип / А. Фаустов // Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / гл. науч. ред. Н. Тамарченко. – М. : Изд-во Кулагиной ; Intrada, 2008. – С. 122.
15. Фрай Н. Анатомия критики / Н. Фрай // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв.: трактаты, статьи, эссе / ред. Г. Косиков. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – С. 232–263.
16. Элиаде М. Аспекты мифа : [монография] / М. Элиаде ; пер. с фран. В. Большакова. – М. : Академический проект, 2005. – 224 с.
17. Юнг К. Алхимия снов. Четыре архетипа. Мать. Дух. Трикстер. Перерождение / К. Юнг ; пер., послесл. СЕМИРЫ. – СПб. : Тимошка, 1997. – 352 с.
18. Barnes J. A History of the World in 10 1/2 Chapters / J. Barnes. – New York : Vintage/Random, 1989. – 195 p.

Анотація

Н. НЕВ'ЯРОВИЧ, І ФІЛОНЦЕВА. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНО-АРХЕТИПІЧНОГО КОМПЛЕКСУ «НОЇВ КОВЧЕГ» У ПОЕТИЦІ АНТИМИФУ РОМАНУ ДЖ. БАРНСА «ІСТОРІЯ СВІТУ В 10 1/2 РОЗДІЛАХ»

У статті розглянуто міф «Ноїв ковчег» як ціннісно-архетипічний комплекс у структурі сучасного постмодерністського роману. Авторами статті досліджено способи рецепції основних архетипічних мотивів цього комплексу, особливості процесів деміфологізації, прийоми трансформації біблійних міфологем. Зазначено, що художні стратегії такої трансформації зумовлені постмодерністськими принципами іронії, інтертекстуальності, гри, десакралізації, тотального гротеску в романі. Інтерпретація комплексу «Ноїв ковчег» у романі Дж. Барнса розглянута в контексті поетичної парадигми антиміфу.

Ключові слова: Ноїв ковчег, архетип, міф, міфологема, ціннісно-міфологічний комплекс деміфологізація, антиміф, гротеск, інтертекстуальна гра.

Аннотация

Н. НЕВЯРОВИЧ, И. ФИЛОНЦЕВА. ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТНО-АРХЕТИПИЧНОГО КОМПЛЕКСА «НОЕВ КОВЧЕГ» В ПОЭТИКЕ АНТИМИФА РОМАНА ДЖ. БАРНСА «ИСТОРИЯ МИРА В 10 1/2 ГЛАВАХ»

В статье рассматривается миф «Ноев ковчег» как ценностно-архетипический комплекс в структуре современного постмодернистского романа. Авторами статьи исследуются способы рецепции основных архетипических мотивов данного комплекса, особенности процессов демифологизации, приемы трансформации библейских мифологем. Отмечается, что художественные стратегии такой трансформации обусловлены постмодернистскими принципами иронии, интертекстуальности, игры, десакрализации, тотального гротеска в романе. Интерпретация комплекса «Ноев ковчег» в романе Дж. Барнса рассмотрена в контексте поэтической парадигмы антимифа.

Ключевые слова: Ноев ковчег, архетип, миф, мифологема, ценностно-мифологический комплекс демифологизация, антимиф, гротеск, интертекстуальная игра.

Summary

N. NEVYAROVICH, I. FILONTSEVA. TRANSFORMATION OF THE VALUABLE-ARCHETYPICAL COMPLEX “NOAH’S ARK” IN THE POETICS OF ANTIMYPH IN THE NOVEL “THE HISTORY OF THE WORLD IN 10 1/2 CHAPTERS” BY J. BARNES

The article focuses on the myth “Noah’s Ark” as an archetypal complex from the point of view of its value in the structure of the postmodern novel. The authors of the article study methods of reception of the main archetypal motifs of this complex, features of demythologization, methods of transformation of biblical mythologems. It is noted that the artistic strategies of such a transformation are conditioned by postmodern principles of irony, intertextuality, play, desacralization, total grotesque in the novel. The Barnes’ interpretation of the “Noah’s Ark” complex was considered in the context of the antimyth’s poetic paradigm.

Key words: Noah’s Ark, archetype, myth, mythologem, valuable-mythological complex, demythologization, antimyth, grotesque, intertextual game.